

Exodus Izraela z Egiptu do Ziemi Obiecanej na dawnych mapach, cz. II

ŁADNIE, ALE MA

Na przestrzeni wieków wiele oficyn wydawniczych publikowało mapy wyjścia Izraelitów z Egiptu, niektóre autorstwa wybitnych kartografów. Podziw budzi ich szata graficzna odnosząca się zarówno do przedstawienia przestrzeni geograficznej, jak i treści biblijnej.

ADAM LINSENBARTH

Wznanym dziele Abrahama Orteliusa (1527-1598) *Theatrum orbis terrarum*, w pierwszym wydaniu z lat 1570-71, zamieszczono mapę Ziemi Świętej (rys. 1), której autorem jest Tilemanus Stella. Rysunek o wymiarach 348 x 472 mm, wykonany techniką miedziorytu, obejmuje obszar zawarty pomiędzy ówczesnym Egiptem a Asyrią. Na jego obrzeżu pokazano siatkę geograficzną odniesioną do południka zerowego Ferro oraz skalę liniową w milach niemieckich, stadiach oraz milach rzymskich. Ta barwna mapa wydrukowana w Antwerpii przez A. Coopena van Diesta zawiera m.in. informacje dotyczące wędrówki Izraelitów. Niewątpliwie pod względem poprawności jest jedną z najlepszych z tego okresu. Rzeźba terenu została przedstawiona plastycznie z łagodnymi stokami. Nie pokazano jednak Gór Judzkich po zachodniej stronie Morza Martwego. Samo morze przedstawiono w kształcie banana i ten błędny obraz będzie w kolejnych latach powtarzany przez wielu autorów. Na mapie nie pokazano zatoki Akkaba, lecz jedynie miejscowość Esjon-Geber, która powinna być zlokalizowana na jej północnym brzegu. Ujście potoku Zared umiejscowiono w części środkowej Morza Martwego, a nie południowej. Rzeka Arnon (tak jak na poprzednio omawianych mapach) przedstawiona została błędnie na północnym skraju Morza Martwego.

Niewątpliwie walorem tej mapy jest piękna szata graficzna. W prawym dolnym narożniku, w ozdobnym kartuszu, podano tytuł mapy i nazwisko jej autora: *Palestinae sive totius Terrae Promissionis*

nova descripto auctore Tilemano Stella Sigenens. W lewym górnym narożniku, w owalnej ozdobnej ramce, umieszczono krótki opis obszaru przedstawionego na mapie. Na tle Morza Śródziemnego (zwanego w Biblii Morzem Wielkim) narysowano kilka sylwetek żaglowców.

Trasa przemarszu Izraelitów z Egiptu do Kanaanu została przedstawiona wy-

GÓRA SYNAJ - MIEJSCE ZAWARCIA PRZYMIERZA

Niewątpliwie najważniejszym miejscem w czasie wędrówki Izraelitów jest góra Synaj, tam bowiem zostało zawarte przymierze z Bogiem. Mojżesz kilkakrotnie wstępował na szczyt gór na spotkanie z Jahwe. Gdy po trzech miesiącach od momentu wyjścia z Egiptu Izraelici rozbili obóz w pobliżu góry Synaj, Mojżesz został wezwany przez Boga na szczyt. Tam otrzymał polecenie, aby lud się uświęcił i wyprał szaty. Po trzech dniach Mojżesz wyprowadził lud z obozu i ustawił u podnóża góry. „Góra zaś Synaj była cała spowita dymem, gdyż Pan zstąpił na nią w ogniu i unosił się z niej dym jak z pieca, i cała góra bardzo się trzęsła” (Wj 19,18). Jahwe przywołał Mojżesza na szczyt góry i przekazał mu słowa Prawa, nazwane Prawem Mojżeszowym, które Mojżesz obwieścił ludowi (Wj 24,3). „Gdy Mojżesz wstąpił na górę, obłok ją zakrył. (...) W siódmym dniu Pan przywołał Mojżesza z pośrodku obłoku” (Wj 24,15-16). „I pozostał Mojżesz na górze przez czterdzieści dni i przez czterdzieści nocy” (Wj 24,18.). Po przekazaniu wszystkich praw Mojżeszowi Jahwe „dał mu dwie tablice Świadcstwa, tablice kamienne napisane palcem Bożym” (Wj 31,18). Tablice te to zapis dziesięciu przykazań, który nazywany jest Świadcstwem lub Przymierzem.

raziście. Zgodnie z opisem z Księgi Liczb zaznaczono i ponumerowano wszystkie obozowiska. Jest to chyba jedyna mapa, na której zaznaczono drogi wyjścia z kilku miast w Egipcie, łączące się dopiero w miejscowości Ramses. Lokalizacja obozowiska w Chaszmona, położonego w pobliżu Kadesz-Barnea, została wyraźnie przesunięta bardziej na północ w porównaniu z dotychczas omawianymi mapami. Przy obozowisku w Elim pokazano sygnatury palm, zgodnie z biblijnym opisem, według którego znajdowało się tam dwanaście źródeł wody oraz 70 palm. Odrębnie pokazano górę Synaj oraz górę Horeb. Warto zwrócić uwagę, że podwójnie zlokalizowano górę Hor – raz w pobliżu Kadesz-Barnea i drugi – na południe od obozowiska Salmona. Nazwy obiektów przestrzennych, jak na przykład napis Arabia, często są bardzo rozstrzelone, przez co trudno je odczytać.

Atlas Orteliusa doczekał się kilku kolejnych wydań. W roku 1572 ukazał się w języku niemieckim, a w roku 1575 – w języku włoskim.

Wybitny kartograf Willem Janszoon Blaeu (1571-1638) opracował mapę Ziemi Obiecanej *Terra Sancta quae in Sacris Terra Promissionis olim Palestina* (rys. 2), która została wydana techniką miedziorytu w roku 1629 przez oficynę Guilielma Blaeu w Amsterdamie. Mapę tę zamieszczono później także w atlasie wydanym we Francji w roku 1640. Zasięg opracowania (format 381 x 498 mm) obejmował obszar między Egiptem a górami Libanu. Ze względu na orientację północno-wschodnią (na co wskazujeją dwie barwne ikony kierunków świata) na mapie nie ma podanych współrzędnych geograficznych. W tym starannym

ŁO DOKŁADNIE

Rys. 1. Mapa Ziemi Świętej Tilemanusa Stelli opublikowana w dziele Abrahama Orteliusa „Theatrum orbis terrarum” (1570-71 r.)

barwnym opracowaniu na pierwszy rzut oka wybijają się rzeźba terenu zilustrowana przez liczne grzbiety górskie. Zaznaczono je szeregiem piramid o różnicowanej wielkości, co niewątpliwie oddawało wysokość poszczególnych pasm górskich. Efekt plastyczności uzyskano przez zastosowanie zaciemnienia wschodniej strony grzbietów oraz pokazanie cieni, jakie rzucają na powierzchnię terenu. Wybrzeża akwenów wodnych zostały ręcznie pokolorowane. Na powierzchni wód pokazano ryby wynurzające się z wody, a na Morzu Śródziemnym dodatkowo łódź żaglową. Również na tej mapie zarys półwyspu Synaj jest nieprawidłowy, a zatoka Akkaba została tylko zasygnalizowana. Błędny jest także kształt Morza Martwego.

CUDOWNE ŹRÓDŁA WODY

W czasie wędrówki przez pustynię Izraelitom wielokrotnie brakowało wody. Po raz pierwszy miało to miejsce, gdy po przejściu Morza Czerwonego „Szli przez trzy dni przez pustynię, a nie znaleźli wody” (Wj 15,22). Gdy przybyli do miejscowości Mara, była tam woda, jednak gorzka, nienadająca się do picia. Wtedy „Mojżesz wołał do Pana, a Pan wskazał mu drewno. Wrzucił on je do wody, i wody stały się słodkie” (Wj 15,25). Podobna sytuacja miała miejsce, gdy Izraelci rozbili obóz w Refidim. Lud pragnął wody i szemrał przeciwko Mojżeszowi. Mojżesz wołał do Pana, a „Pan powiedział Mojżeszowi: »Wyjdź przed lud, a weź ze sobą kilku starszych Izraela. Weź w rękę laskę, którą uderzyłeś w Nil, i idź. Oto ja stanę przed tobą na skale, na Horebie. Uderzysz w skałę, a wypłynie z niej woda, i lud zaspokoi swe pragnienie«. Mojżesz uczynił tak na oczach starszyzny izraelskiej” (Wj 17,5-6).

Po raz trzeci takie zdarzenie miało miejsce na pustyni Sin, gdy lud zatrzymał się w Kadesz. „Gdy społeczności zabrakło wody, zeszli się przeciw Mojżeszowi i Aaronowi” (Lb 20,2). Na polecenie Pana Mojżesz wyprowadził wodę ze skały: „Następnie Mojżesz podniósł rękę i uderzył dwa razy laską w skałę. Wtedy wypłynęła woda tak obficie, że mógł się napić zarówno lud, jak i jego bydło” (Lb 20,11) – patrz rys. 4.

Rys. 2. Mapa Ziemi Obiecanej „Terra Sancta quae in Sacris Terra Promissionis olim Palestina” Willema Janszoona Blaeu wydana w roku 1629 w Amsterdamie (poniżej fragment)

Na górnym marginesie widnieje podziałka liniowa w stadiach. W prawym dolnym narożniku w ozdobnej ramce podano nazwę mapy oraz nazwisko wydawcy. Biblijny charakter mapy podkreślają rysunki po obu stronach ramki. Po lewej – pokazano postać Mojżesza trzymającego kamienne tablice z przykazaniami oraz cudowną laskę, a po prawej – arcykapłana odzianego w efod.

Opracowanie ukazuje całą trasę wędrówki Izraelitów, ale dopiero w dużym

powiększeniu (rys.3) można prześledzić szczegóły. Przebieg trasy (zaznaczony kolorem beżowym) nie został zgeneralizowany, tylko poprowadzony dolinami i przełęczami górskimi, co wskazuje na znajomość ukształtowania terenu przez autora mapy. Większość obozowisk została zaznaczona i opisana, a w niektórych miejscach dodano rysunki ilustrujące ważniejsze wydarzenia. W pobliżu obozu Mara Mojżesz wrzuca kawałek drewna do gorzkiej wody i zamienia ją w słodką

Rys. 3. Mojżesz uderzający w skałę, Mojżesz na górze Synaj, Arka Przymierza w otoczeniu namiotów, Izraelici zbierają przepiórki (fragment mapy z rys. 2)

(Wj 15,25). W oazie Elim pojawiają się palmy. W pobliżu Refidim pokazano Mojżesza uderzającego w skałę, z której wypływa woda (Wj 17,6). Niedaleko oddziały Izraelitów walczyły z Amalekitami. Wyraźnie widać górę Horeb z Mojżeszem na jej szczycie oraz obłok unoszący się nad górą Synaj. Na zachód od góry Horeb w środku obozu Izraelitów umieszczono Arkę Przymierza, a wokół niej namioty plemion Izraela. Na dalszym odcinku trasy nad Morze Czerwone nadlatują przepiórki. Przy obozowisku w pobliżu Kadesz-Barnea pokazano i opisano grób Miriam, siostry Mojżesza i Aarona (Lb 20,1). W pobliżu widać dwóch zwiadowców powracających z rekonesansu do Kanaanu, którzy niosą kiście winogron.

Na początku XVII wieku znana firma wydawnicza Visscher Family opublikowała mapę przedstawiającą exodus dzieci Izraela z Egiptu do Kanaanu (rys. 4). Wydrukowano ją techniką miedziorytu w Amsterdamie w roku 1702 i była to przeróbka mapy wydanej przez Nicolaesa Visschera w roku 1650, różniącą się jedynie rysunkami wydarzeń biblijnych. Zasięg opracowania i treść geograficzna są prawie identyczne jak na mapie autorstwa Willema Janszoona Blaeu (rys. 2). Szata graficzna jest jednak inna, a mapa jednobarwna. Pasma górskie są oznaczone mniejszymi sygnaturkami. Trasa wędrówki jest bardzo wyrazista z zaznaczeniem wszystkich miejsc obozowisk oraz podaniem ich nazw. Kolejno przedstawiono grupy przechodzące przez Morze Czerwone. W obozie Mara Mojżesz uderza w skałę, z której popłynęła woda. W Elim pokazano zarówno palmy, jak i źródła wody, natomiast w Zin – kłęczących Izraelitów zbierających mannę.

Od tego miejsca przebieg trasy nawiązuje do kolejnych postojów wymienionych w Księdze Liczb i jest już inny niż na mapie Blaeu. Z Zin biegnie w kierunku południowym przez Dofkę i Alusz do Refidim, gdzie pokazano oddziały Izraelitów i Amalekitów (rys. 5). Dalej jest góra Horeb, w którą Mojżesz uderza laską, palmy i źródła wody. Na górze Synaj widać Mojżesza z dwiema kamiennymi tablicami, a nad nim potężny obłok chmur. Po zachodniej stronie

góry Synaj zaznaczono obóz. Na północ od obozu w Kibrot-Hattaawa pokazano przepiórkę nadlatującą znad Morza Czerwonego. Z Chaserot, w odróżnieniu od poprzednich wersji, trasa wędrówki ma bardzo zawyły przebieg. Z Kadesz droga prowadzi do góry Hor, na której w wieku 123 lat zmarł Aaron (u jej podnóża zaznaczono sylwetki Mojżesza i Aarona). Stąd powraca w kierunku zatoki Akkaba i poprzez Salmonę dociera do Elach (dzisiejsza Akkaba) i dalej do góry Nebo. Z góry tej Mojżesz ujrzał Ziemię Obiecaną i na niej zakończył swe życie. Końcowy etap drogi, odbytej już pod przewodnictwem Jozuego, prowadził pomiędzy górą Nebo a górą Pisga do równiny Moabu, gdzie nastąpiła koncentracja i przeliczenie Izraelitów przed przekroczeniem Jordanu i wkroczeniem do Ziemi Obiecanej.

Niewątpliwie mapa ta w sposób bardziej dokładny niż wcześniejsze opracowania przedstawia przebieg trasy wędrówki Izraelitów do Ziemi Obiecanej. Należy przypuszczać, że jej autorzy dys-

ponowali już większą ilością informacji geograficznych niż ich poprzednicy. Z drugiej strony zaznaczone na mapie niektóre miejsca obozowania i ich nazwy nie występują w tekstach biblijnych.

Bardzo piękny rysunek, swego rodzaju tryptyk, umieszczono nad dolną ramką mapy. Pokazano na nim trzy ważne epizody z pielgrzymki. Po lewej stronie Mojżesz uderza laską w skałę, z której wypływa strumień wody. Widać też pijących Izraelitów. W części środkowej kłęczący pod górą Synaj Mojżesz otrzymuje kamienne tablice z dziesięciorgiem przykazań bożych. Po prawej stronie Izraelici zgromadzili się wokół pala z miedzianym węzłem, który miał ich chronić od jadowitych ukąszeń.

Cdn.

ADAM LINSENBARTH, IGiK

Autor wyraża podziękowanie The Jewish National and University Library (David and Fela Shapell Family Digitalization Project, Eran Laor Cartographic Collection, the Hebrew University of Jerusalem) za udostępnienie oraz wyrażenie zgody na publikację map w niniejszym artykule.

Rys. 5. Obóz Izraelitów pod górą Synaj, walka z Amalekitami (fragment z rys. 4)

Rys. 4. Mapa przedstawiająca exodus dzieci Izraela z Egiptu do Kanaanu opublikowana przez Visscher Family w 1702 r. (powyżej fragment)